

ЎТКИР
ҲОШИМОВ

УМР
САВДОСИ

ЎТКИР ҲОШИМОВ

САЙЛАНМА

ИККИ ЖИЛЛИК

УМР САВДОСИ

ИККИНЧИ ЖИЛД

ИККИ ЭШИК ОРАСИ

РОМАН

ҲИКОЯЛАР

ҲАЖВИЙ ҲИКОЯЛАР

ЎЙЛАР

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИНИНГ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ—1998

Ҳошимов, Ўткир

Сайланма: 2 жилдлик. 2-ж. УМР САВДОСИ (Икки эшик ораси: роман. Ҳикоялар. Ҳажвий ҳикоялар. Ўйлар). — Т.: «Шарқ» НМК, 1998.—688 б.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимовнинг «Икки эшик ораси» романи адибнинг энг салмоқли асарларидан бири ҳисобланади. Романда ўзбек халқининг гаройиб хусусиятлари — жўмарддиги, ҳар қандай вазиятда ҳам имонини йўқотмаслиги, меҳри дарёлиги теран туйғулар, ёрқин бўёқларда тасвирланган. Шу боис роман неча юз минг тиражда неча марта чоп этилмасин, қўлма-қўл бўлиб кетди.

«Сайланма»нинг иккинчи жилдида, шунингдек, ёзувчининг турли йилларда яратган энг сара ҳикоялари, ҳажвий асарлари ҳамда инсон қисмати, табиат ва жамият тақдирини ўйлаб, куюнчаклик билан ёзган мулоҳазалари ўрин олган. Бу китобнинг сизларга манзур бўлишига ва ҳаяжонга солишига ишонамиз.

Уз2

ИККИ ЭШИК ОРАСИ

РОМАН

Муқаддима ёки энг аввалги боб

ҚУРИЛИШ-МОНТАЖ БРИГАДАСИННИНГ БОШЛИҒИ МУЗАФФАР ШОМУРОДОВ ҲИКОЯСИ

СОВУҚ ХАБАР

Пайшанба — маош куни эди. Пешиндан кейин атрофи тахта девор билан омонат ўралган қурилиш ҳовлисига чанг-тўзон кўтариб «ЗИЛ» машинаси кириб келди. Чеккадаги кўчма вагонча олдида вошиллаб тўхтади. Кабина эшиги очилиб, қўлтигига қора сумка қистирган кассир қиз — Фая сакраб тушди. Вагонча зинасига пилдираб чиқиб, бақирди:

— Йигитлар, келигиз, зарплата олигиз!

Бетончи Сафар ака айиқдек лапанглаб вагонча томонга биринчи бўлиб юрди. Кетидан пайвандчимиз Икром ака. Унинг кетидан Эркин деган такалажчи йигит...

Саратон офтоби аёвсиз қиздираётган, оёқ остида қум, бетон қоришмасининг кукунлари сочилиб ётган майдончадан ўтиб, вагонча соясига бордимۇ туриб қолдим. Ҳозир дилсиёҳлик бўлишини билиб, юрагим гаш тортди.

Қурувчи халқи — нозик. Маошнинг баракаси учди-ми, дарров «Ўз ихтиёри билан» ариза беради-да, метаси «еб битирилмаган» бошқа объектга ўтади-кетади.

«Рост билан ёлгоннинг уртаси — тўрт энлик», деган гап бор. Қизик, нега энди оз эмас, кўп эмас, тўрт энлик? Гап шундаки, кўз билан қулоқнинг ораси — тўрт энлик экан. Эшитганингга эмас, кўрганганига ишон... Мақсад — шу.

Бу китобдаги кўп одамларни ўзим кўрганман. Кўплари билан гаплашганман. Баъзиларининг ўзи билан, баъзиларининг... руҳи билан... Баъзилари нима гапирган бўлса, шунини қозоғга туширдим. Баъзилари нима гапирганини эмас, нима ўйлаганини ёзишга мажбур бўлдим. (Начора, ҳамма рост гапиравермайди. Аммо ёлгон гапирётган одам ҳам нчида, бари бир ростини ўйлайди).

Хуллас, бу савдолар кўп йиллар давомида кўп кишиларнинг бошидан кечган. Улар устидан ҳукм чиқариш — сизларга ҳавола...

Тилимининг учнда турган яна бир андишаи айтмасам бўлмайди. Эҳтимол, сиз бу китобда фоже купайнброқ кетмадимикин, деган хаёлга борарсиз. Начора, аввало ҳаёт — нуқул байрамдан иборат эмас. Уруш эса уйини эмас. Иккинчи жаҳон урушини элик миллион одамнинг уволоига қолди. Шундан йигирма миллион бизнинг одамлар эди. Энг азиз, энг асил кишиларимиз. Қолаверса, уруш фақат оқопдаги жангчиларнинг жонига чанг солиб қолмади. Минглаб қақирим наридаги одамларни ҳам синовдан утказди. Мушкул дамларда имонини, инсонлигини сақлаб қолган ота-оналаримиз, ака-опаларимизнинг ҳаёти бугунги замонда бизга урпақ бўлса не ажаб!

(Муаллиф)

Тошкентда нима кўп — қурилиш кўп. Тўғри, бизнинг йигитлар унақа эмас: ўн уч киши зилзиладан буён бирга ишлаймиз: ўн икки йил бўлди. Ҳаммамиз ака-ука бўлиб кетганмиз. Олти йил аввал мени ўзлари бригадир қилиб «кўтаришган». Шу кунгача нарядни ўртача ўн сўмдан кам ёпмасдим. Бу сафар...

...Ҳаммасига ўша «А—1» арматурали лаънати панель сабаб бўлди. Йўқ, гап панелда эмас, «Кобра»да! «Кобра» деганимиз бошқармамизнинг бошлиги — Шавкат Қудратович. Шу одам ўз вақтида уй소злик комбинатидан «А—1» эмас, «А—2» арматурали панелни етказиб берганида олам гулистон эди. Тагин дўқ уришига ўлайми?! Уч кун аввал «Москвич»ида кеп қолди... Бригададаги йигитлар уни «Кобра» деганича бор. Ҳар «кўзи» пиёладек ойнак тақиб юради. Ўзининг юзи лагандек. Разм солиб қарасангиз, оппоқ чинни лаганнинг икки четига иккита пиёла тўнкариб қўйилганга ўхшайди. Аслида ким қанақа кўзойнак тақиши ўзининг ишику-я! Фақат Шавкат Қудратовичнинг феъли галати: ўтирган креслосини шунақанги яхши кўрадики, Сафар аканинг айтишича, орқасини ўша курсига камида «беш юз» маркали цемент билан ёпиштириб олган: қимирласа териси шилиниб чиқади. Унга битта нарса керак: қай йўл билан бўлмасин, планни бажарса, кўчма Қизил байроқ олса — бас. Кетидан ишқал чиқса, прорабними, бригадирними айбдор қилади-ю, ўзи бир чеккага чиқиб тураверади. Қабулига кирсангиз ўпишиб кўришади, чиқишингиз билан орқангиздан ёмонлайди...

Хуллас, уч кун аввал «Москвич»ида келиб қолди. Йигитлар учинчи қаватда домино ўйнаб ўтиришар, шақур-шуқур товушлар пастдан бемалол эшитилиб турарди.

Шавкат Қудратовичнинг ранги ўчиб кетди.

— Бу қанақа чемпионат? — деди юқорига имо қилиб.

Индамай туравердим. Кўриб қўйсин! Одамлар бекор ўтирибди. Керакли панель йўқ. Прорабга тушунтирдим, участка бошлигига илтимос қилдим, ўзининг қабулига кирдим. Елкамга қоқиб чиқариб юборди.

— Ким у? — Шавкат Қудратович кўзойнагини ялтиратиб чақчайди. — Фамилияси нима?

Айтдим нима-ю, айтмадим нима? Материал бўлмаганидан кейин...

Индамай туришимдан ҳаммасини тушунди.

— Дезорганизаторликка ўзлари бош-қош бўптилар

шекилли, ўртоқ Шомуродов? — деди лаби бурилиб. — Бригадирлик юки огирлик қилиб қолдими?

Яна индамадим. Охири унинг тоқати тоқ бўлди.

— Тил-забон борми ўзи? — деди тутоқиб. — Квартал тугаяпти. Биринчи июлдан пардозчилар ишга тушиши керак. Тўртинчи қаватни ким монтаж қилади? Томни ким ёпади?

— Пардозчилар ҳали-вери ишга тушмайди, — дедим хотиржамлик билан.

Шавкат Қудратовичнинг ранги гезариб кетди.

— Ўҳ-ҳў! Жа осмондасиз-ку, йигит!.. Гап бундай: уч кунда тўртинчи қаватни монтаж қилиб, томни ёпасиз.

Нима дей? Нима қилай? Зина майдончасининг панели лойиҳадагидан роппа-роса бир қарич калта бўлса, қандоқ монтаж қиламиз? Майли, арматураларни учма-уч қилиб уласаям бўлади. Лекин «А — 1» ингичка арматура.

— Эсингиздами, Шавкат ака, зилзилада битгаям панель уй йиқилмаган, аммо зинаси босиб қолган уйлар бўлган. Нормативдаги панелни беришмаса...

У «вой тентаг-ей», дегандек қўл силтади:

— Зилзила ўн икки йил аввал бўлган, йигит. Энди қайтмайди. «Ванночка» билан сварка қилсангиз, қилт этмайди.

Тушундим. «Ванночка» дегани шуки, пўлат қувур узунасига кесилади, плитанинг арматураси билан девор арматураси ўртасига қўйиб, «қуюқ» пайванд қилиб юборилади. Кейин икки четда қолган «ёриқ»қа бетон қуйилади. Тамом — вассалом! Аммо яқинда «Қора қамиш» даҳасидаги битта уйнинг зиналари ўзидан ўзи босиб тушди. Ер қимирламади, ҳеч ким эшигидан чиқиб зинапояда сакрамади. Бир тонналик бетон плита шунчаки ўз огирлигини кўтаролмай чокидан узилиб кетди, бир эмас, уч қаватни босиб қолди. Яхшиямки, кечаси бўлган. Агар шу фалокат эрталаб, мактаб боласи ўқишга кетаётганида ёки кечқурун одамлар ишдан қайтаётганида рўй берса...

Дадам менга бир гапни кўп айтган. «Ўзингдан катта одам нотўғри гапирса ҳам қўрслик қилма, мулойимлик билан тушунтир».

Мен ҳам «мулойимлик» билан тушунтирдим.

— Шавкат Қудратович, ўзингиз биласиз. «Ванночка» фойда қилмайди...

Йуқ! Гапимни эшитгиси ҳам келмади.

— Сиз... сиз... — деди лаби титраб. — Майда одам-

сиз! Давлат манфаатини ўйламайсиз! Мана шу уйга кўчиб киришни ўн йилдан бери кутяпган одамлар бор! Оналар, болалар. Улуғ Ватан урушининг инвалидлари... Топшириқни бажаринг!

Индамасанг «сиёсий томон»дан олади!

— Яхши! — дедим. — Битта илтимос, «А — 1» арматурали панелни монтаж қилиш мумкин, деб ёзиб беринг... Ўз қўлингиз билан...

«Кобра» сесканиб кетди. Ҳатто икки лунжи шишиб кетгандек бўлди.

— Сиз... — деди вишиллаб. — Илгор бошқармамининг умум мақсадига атайлаб болта уряпсиз. Кўрамиз, монтажчиларингиз носвойчининг ҳақини олса, нима деб сайраб қоларкансиз... Умуман... Сиздақа бригадирдан воз кечиш масаласини ўйлаб кўрамиз... фактларимиз етарли...

«Москвич» жунаб кетганидан кейин кўп гапларни айтолмай қолганим ўзимга нашға қилди. Ўз қўлинг билан ёзиб берганинга ҳам бегона плитани бари бир ишлатмасдим. Осмон қўлингга бўлса ташлаб юбор! Қачонгача қалбакилик қиламиз? Қачонгача ёлгон-яшиқ план бажариб, байроқ оламиз? Шу уйда ўзинг яшарминдинг, ноинсоф? Нега энди ўзингга раво кўрмаган нарсани ўзгаларга раво кўрасан! Ол, ўша дардисар бригадирингни!

Фақат... Бир жиҳатдан «Кобра»нинг гапи рост: бригададаги монтажчилар «носвой пули» олса, кўраман томошани! Мана, бугун... Ҳозир...

Ана, бетон қоришмаси сачрайвериб, шимининг почаси қатирмоч бўлиб кетган Сафар ака айиқдек лапанглаб келяпти.

— Нима бу? — деди чангалидаги уч сўмлик, беш сўмлик пулларни кўрсатиб.

Ҳазилга олдим.

— Пул шекилли, Сафар ака...

— Тўғри, пулга ўхшайди, аммо-лекин пулмас, ма, тўйингга ишлат! — У кўкимтир пулларни силтаб, улоқтириб юборди. Уч сўмлик, беш сўмликлар пирпираб, офтобда қизиб ётган қум аралаш тупроқ устига сочилиб кетди. — Қирқ уч сўм пулми? — деди юзини чир ўтириб. — Нима, мен сенга студентманми?

Гапни тагин ҳазилга бурдим.

— Ўн беш кундан олти кунини домино ўйнаб ўтказдик. Ўйнаб ўтирган кунимизгаям тўрт сўмдан тўладику, Сафар ака! Хурсанд бўлмаймизми?

— Мен сенга ўйнаб ўтираман дедимми?! — Сафар ака қўлини пахса қилди. — Ё бувимнинг чорвогида ишладимми? Топиб бергин эди, қиладиган юмушимни!

Ана, Икром ака ҳам келяпти. Бунисиям ҳозир саннайди, деб турсам, йўқ, ерда сочилиб ётган пулларни хотиржам йиғиштириб олди-да, Сафар аканинг чўнтагига тикди.

— «Кобра» матирял бермаса, Музаффарда нима гуноҳ? — деди тўнғилаб. — Тудовой-судовой гапинг бўса бор, хўжайиннинг ўзига айт!

— Менинг хўжайиним «Кобра»мас, шу! — Сафар ака қовоғини уйиб менга имо қилди. Хўрсиниб қўйди. Бир нима эсига тушди шекилли, яна қўлини пахса қилди. — Олтита болам ейман, ичаман деб турибди. Тўрттаси мактабга боради. Онангни эмгурни болаларига биттадан папка оберишгаям етмайди-ку, бу қизталоқ! — у жаҳл билан киссасига шапатилади. — У ёғини сўрасанг, кичик қайинсинглим бошқа вақт қуриб қолгандек туғиб берди яқинда! Уни бешик тўйисиям мени гарданимда! Қайси бирига етказай!

— Оббо! Жа, оласан-да, сенам. Хотин киши эрга текканидан кейин тугади-да. Сендан сўраб ўтирармиди, — Икром ака дўстининг елкасига шапатилади. — Қўй энди, тудовой-судовой гапларни. Калтаи-кўтоҳ плитани ямаб қўйсақ, Худо кўрсатмасин, эртага бир бечорани босиб қолса, хурсанд бўлармидинг?

— Босмайди! — Сафар ака асабийлик билан елкасидан Икром аканинг қўлини силтаб ташлади. — Шу кунгача босиб қолганини эшитганим йўқ. Ўзим бетон қуйиб, ямаб ташлардим...

Ўлганимнинг кунидан илжайдим.

— Бетон қуйган билан иш битмайди, Сафар ака, ахир шу уйдаям сиз билан менга ўхшаган одамлар...

— Э, бор-е! — у шиддат билан бурилди. — Ҳар куни ўн мартадан қулогингни қоқиб қўлингга берадиган хотининг бўлмаса, йўлингга термулиб турган болаларинг бўлмаса, гапни ким қўйибди сенга!

— Ҳой хувори, — Икром ака лапанглаб кетаётган ўртоғининг кетидан югурди. Беш-олти қадам нарида етиб олиб, яна елкасига қўл ташлаган эди, Сафар ака тагин силтаб юборди.

Икром ака қайтиб келди.

— Кўнглингга олма, укам, — деди хижолатдан илжайиб. — Сафарни энди кўраётганинг йўқ-ку. Ҳозир тудовой-судовой дейди-да, бирпасдан кейин эсидан

чиқади... У ёғини сўрасанг, мендаям бештаси бор. Кўргансан-ку. Ҳаммаси чурвақа.

Индамадим. Лекин кўнглим хуфтон бўлди. Сафар ака тўғри айтади. Олгита боласи бўлса. Ҳаммаси ёш бўлса. Хотини ишламас... Нима зарил эди менга у ёқда «Кобра»га, бу ёқда Сафар акага шумшук кўриниб? Биламан, «Кобра» орқамдан «материал» тўплайди энди. Ўзи бир чеккага чиқиб олади-да, замними, бош инже-нерними ишга солади. Тупурдим ўша бригадирлигига! Ҳайдай қолсин. Аммо алдам-қалдам иш қилмайман.

Шуни ўйлаб, кечгача дилим гаш бўлиб юрди.

Темир арматуралардан кавшарлаб ясалган дарвоза-дан кўчага чиққанимда қуёш ботиб борар, ҳаво дим эди. Қурилиш майдонидаги краннинг қир учида саратон офтобининг сўнги нурлари яллиғланади. Уфқни қизғиш туманлик қоплаган. Кун бўйи ёна-ёна толиққан осмон энди яхлит чўгга айланиб тинчигандек. Сафар аканинг гапи ҳалиям хаёлимдан кетмасди. Рост айтади. Орқа этагимда оғирлигим йўқ, хархаша қиладиган хотиним йўқ. Берсанг ейман, бермасанг ўламан, дейдиган болам йўқ... Ҳозир уйга бораман. Омоннинг хотини — келиним, «мулла ака, яхши келдингизми», деб қўлимга сув қуяди. (Агар иккинчи сменада бўлмаса). Кейин дадам билан ойимнинг хонасига кираман. Салом бераман. «Мана, дада, ойлик тегувди», деб бугун эл қатори олган қирқ етти сўмни қўлига тутқазаман. Дадам пулни санайди-да, «баракасини берсин», деб ўзимга қайтаради. Пулни ойимга узатаман. Ойим олмайдиам, сапамайдиам. Кўзимга термилиб туриб, чуқур хўрсинади. Ана ўша хўрсиниши ёқмайди. Авваллари маош олган куним албатта «эски гап» қўзгалар эди.

«Уканг бир эмас иккита болали бўлди, ўглим, кўчага чиқолмайдиган бўлиб қолдим-ку! Кимни кўрсам, Музаффарни қачон уйлантирасиз, дейди. Дадаг иккала-мизни боглаб берганмас, болам...» Ойим гапини тугатмасдан дадам илиб кетади. «Қуй, Роби, овора бўлма, ўглинг осмондаги ойни олади!»

Дадам билан ойим гапираверади. Мен эса Мунавварни эслайвераман. Ҳайрат билан тикилиб турган кўзларини, катта-катта, қоп-қора кўзларини... Кейин нимага институтдан кетганим, нега қурилишга келганимни ўйлайман. Улар азбаройи зилзила туфайли ўглимиз ўқишни ташлаб кетди, деб ишонади. Мен булса... Зилзила нима бўпти! Ўқишни ташлаш нима бўпти! Мунаввар бўлмаганидан кейин... Ахир одам умрбод уну-

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/oz/asar/336> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/336> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/336>